

Бурденко І.М.

к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ХЕДЖУВАННЯ

Анотація. У статті розглянуто основні методологічні аспекти обліку хеджування. Автором наданий стислий огляд основних термінів, критеріїв і умов обліку операцій хеджування фінансових ризиків.

Ключові слова: хедж, хеджування, інструмент хеджування, об'єкт хеджування, ефективність хеджування, коефіцієнт ефективності хеджування.

В статье рассмотрены основные методологические аспекты учета хеджирования. Автором сделан краткий обзор основных терминов, критериев и условий учета операций хеджирования финансовых рисков.

Ключевые слова: хедж, хеджирование, инструмент хеджирования, объект хеджирования, эффективность хеджирования, коэффициент эффективности хеджирования.

The basic methodological aspects of account of hedging are considered in the article. An author does the brief review of basic terms, criteria and terms of account of operations of hedging of financial risks.

Keywords: hedge, hedging, instrument of hedging, object of hedging, efficiency of hedging, coefficient of hedging efficiency .

Вступ. Світова економічна практика накопичила значний досвід управління фінансовими ризиками, зокрема у їх хеджуванні, а також відпрацювала основні засади бухгалтерського обліку таких операцій. Змінений міжнародний стандарт фінансової звітності 39 „Фінансові інструменти: визнання та оцінка” почав діяти з 1 січня 2005 р. Цей стандарт є одним із

найбільш об'ємним та складним. Неправильна класифікація фінансових інструментів та облік операцій з хеджування може призвести до помилок і, як наслідок, до втрати довіри до фінансової звітності підприємства. У вітчизняній практиці хеджування ризиків та облік хеджування майже не застосовується. На жаль, на сьогодні майже відсутні публікації, які присвячені дослідженню даної проблеми. Отже, існує необхідність більш глибокого вивчення питань, пов'язаних із обліком операцій хеджування.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення основних методологічних положень фінансового обліку операцій хеджування.

Результати. Із застосуванням міжнародних стандартів фінансової звітності у вітчизняному обліку виникають нові поняття та об'єкти, зокрема хеджування. Наведемо визначення операції хеджування, що дає уявлення про сутність даної операції: *„Хедж (hedging) – термінова біржова операція для страхування від можливого падіння ціни. Тип економічного страхування, що використовується дилерами, які провадять операції з цінними паперами і товарно-сировинною продукцією, виробниками промислової та іншої продукції з тим, щоб запобігти збиткам від коливання цін. Хеджування полягає в контрбалансуванні поточної купівлі або купівлі чи продажу аналогічних цінних паперів або товарно-сировинної продукції, звичайно з доставленням на деяку дату в майбутньому. У результаті прибутки чи збитки щодо поточної купівлі або продажу компенсуються прибутками чи збитками від майбутнього продажу”[1].*

Отже, можна сказати, що хеджування – це спосіб мінімізації ризику виникнення збитків внаслідок зміни цін на будь-який актив у майбутньому.

Фінансові ринки пропонують різні механізми хеджування ризиків, які пов'язані з невизначеністю цін, відсоткових ставок та валютних курсів. Проте це є тільки фінансовою стороною вирішення проблеми. Існує і інша проблема – це бухгалтерський облік операцій хеджування. Яким чином здійснювати облік таких операцій?

Правила бухгалтерського обліку хеджування визначені МСФО 39

„Фінансові інструменти: визнання та оцінка” [2].

Зокрема, у МСФО 39 надається визначення хеджування тільки для цілей обліку. Відповідно до стандарту **хеджування** - застосування одного чи декількох інструментів хеджування з метою повної чи часткової компенсації змін справедливої вартості об'єкта хеджування або пов'язаного з ним грошового потоку.

Для більш повного розуміння засад обліку хеджування розглянемо значення основних термінів розділу „Хеджування” МСФО 39.

Згідно із стандартом інструмент хеджування - похідний фінансовий інструмент, фінансовий актив або фінансове зобов'язання, справедлива вартість яких і грошові потоки від яких, як очікується, компенсуватимуть зміни справедливої вартості або потоку грошових коштів об'єкта хеджування. Не є інструментом хеджування:

- власні цінні папери підприємства, оскільки вони не є фінансовими активами чи фінансовими зобов'язаннями підприємства;
- фінансовий актив чи фінансове зобов'язання, справедливу вартість яких не можна достовірно оцінити (за винятком випадку непохідного інструменту, який визначено в іноземній валюті або зазначено як хеджування валютного ризику та валютний компонент якого можна достовірно оцінити).

Об'єкт хеджування - актив, зобов'язання або майбутня операція, що створюють для підприємства ризик зміни справедливої вартості цих активів і зобов'язань або зміни грошових потоків, пов'язаних з майбутньою операцією. Об'єкт хеджування може бути:

- визнаним активом, зобов'язанням, невизнаним твердим зобов'язанням або остаточно невирішеною очікуваною майбутньою операцією, ймовірність якої є високою;
- групою визнаних активів, зобов'язань, невизнаних твердих зобов'язань чи прогнозованих операцій з подібними характеристиками ризику.

Слід зазначити, що утримувана до погашення інвестиція не може бути

об'єктом хеджування стосовно відсоткового ризику, оскільки призначення інвестицій як утримуваної до погашення не пов'язано з обліком відповідних змін ставок відсотка. Проте утримувана до погашення інвестиція може бути об'єктом хеджування стосовно валютного і кредитного ризиків.

Якщо об'єкт хеджування є нефінансовим активом чи зобов'язанням, його слід визнавати об'єктом хеджування:

а) для валютних ризиків;

б) повністю для всіх ризиків унаслідок труднощів відокремлення та оцінювання відносної частини змін грошових потоків або справедливої вартості, зумовлених конкретними ризиками (за винятком валютних ризиків).

Причому нефінансові активи чи зобов'язання є об'єктом хеджування тільки в цілому.

МСФО 39 „Фінансові інструменти: визнання та оцінка” розрізняє хеджування за трьома видами:

1. Хеджування справедливої вартості - хеджування змін справедливої вартості визнаного активу чи зобов'язання або ідентифікованої частини такого активу чи зобов'язання, яка відноситься до конкретного ризику і впливатиме на чистий прибуток (збиток).

2. Хеджування грошових потоків - хеджування зміни грошових потоків щодо ризику, пов'язаного з визнаним активом чи зобов'язанням або з прогнозованою операцією, що впливатиме на чистий прибуток (збиток).

3. Хеджування фінансових інвестицій у господарські одиниці за межами України - хеджування зміни вартості активів та зобов'язань господарської одиниці за межами України внаслідок зміни валютних курсів.

Слід зазначити, що облік операцій хеджування необхідно здійснювати тільки у разі їх належності до даних угод, оскільки існують угоди які здійснюються із спекулятивною метою. Тому хеджування, щоб відповідати вимогам обліку хеджування, має бути пов'язаним з конкретним ідентифікованим і визначеним ризиком, а не просто загальними ризиками діяльності підприємства і зрештою має впливати на чистий прибуток або

збиток підприємства. Хеджування ризику застаріння матеріального активу або ризику експропріації власності урядом не відповідає критеріям обліку хеджування, оскільки неможливо оцінити ефективність їх хеджування.

У міжнародному стандарті чітко визначені критерії та умови обліку хеджування. Облік хеджування справедливої вартості здійснюється у разі наявності всіх таких умов:

- 1) на початку хеджування оформлена документація про відносини хеджування, про цілі управління ризиком, про стратегію цього виду хеджування. Документацією має бути визначено інструмент хеджування, сутність ризику, що хеджується, та спосіб оцінки ефективності інструмента хеджування;
- 2) очікується, що значення коефіцієнта ефективності хеджування буде в межах 0,8 - 1,25;
- 3) справедливу вартість або грошові потоки від об'єкта хеджування та справедливу вартість інструмента хеджування можна достовірно оцінити;
- 4) існує висока імовірність здійснення прогнозованої операції, яка є об'єктом хеджування грошових потоків;
- 5) на основі постійної оцінки ефективності хеджування протягом звітного періоду встановлено фактичне значення коефіцієнта ефективності хеджування в межах 0,8 - 1,25.

Отже, основою для визначення та відображення результатів хеджування за допомогою інструмента хеджування з метою обліку, є коефіцієнт ефективності хеджування.

Ефективність хеджування - *ступінь, якого досягає за допомогою інструменту хеджування згортання змін справедливої вартості або грошових потоків, що їх можна віднести до хеджування ризику.*

Коефіцієнт ефективності хеджування - частка від ділення відповідно зміни справедливої вартості або грошових потоків об'єкта хеджування на зміну справедливої вартості або грошового потоку від інструмента хеджування.

Ефективність оцінюють під час складання підприємством річного або проміжного фінансового звіту. Документація підприємства про його стратегію хеджування включатиме методи оцінки ефективності.

Приклад розрахунку коефіцієнту ефективності хеджування наданий у МСБО 39. Згідно з п. 146 МСБО 39 „хеджування вважають високоефективним, якщо на початку строку і протягом дії хеджування підприємство може очікувати, що зміни справедливої вартості чи грошових потоків об'єкта хеджування майже повністю згортаються зі змінами справедливої вартості інструмента хеджування або грошових потоків від нього, а фактичні результати перебувають у межах 80 - 125 відсотків. Наприклад, якщо збиток від інструмента хеджування дорівнює 120 і прибуток за грошовим інструментом дорівнює 100, згортання можна оцінити на $120/100$, що становить 120 відсотків, або на $100/120$, що дорівнює 83 відсоткам. Підприємство дійде висновку, що хеджування є високоефективним”.

Таким чином, діапазон 0,8 - 1,25 (80 - 125 %) необхідний для того, щоб класифікувати хеджування на ефективне та неефективне. Облік хеджування вимагає, щоб компенсаційний ефект відображався симетрично за рахунок прибутку підприємства.

Сутність хеджування для цілей обліку розглянемо на умовному прикладі .

Приклад 1. Підприємство-імпортер очікує впродовж місяця поставку партії товарів із Європи на суму 60000 євро. На валютному рахунку підприємство має долари і йому слід їх конвертувати у своєму банку у євро. Виходячи із витрат і майбутнього прибутку, поточний курс євро підприємство влаштовує. Проте менеджер не бажає купувати євро на всю суму контракту і тим самим консервувати кошти. Тому він вирішує захеджувати ризик подорожчання євро шляхом укладання угоди на окремому рахунку без реальної поставки коштів.

Для цього він переводить 5000 доларів на рахунок і відкриває довгу позицію по євро/долар (купує євро, продає долари) на суму 60000євро. Сума у 5000 доларів на рахунку дозволяє „витримати” несприятливу зміну курсу.

Послідовність дій при хеджуванні (табл.1):

Таблиця 1

Послідовність дій при хеджуванні

Дата і подія	Курс USD / EUR	Операція у банку з реальною поставкою	Операція на поточному рахунку без реальної поставки
Укладання контракту	0,8700		Купівля 60000 євро, продаж доларів
Через місяць: отримання товару і перерахування 60000 євро	0,8200	Купівля 60000 євро, продаж доларів	Продаж 60000 євро, купівля доларів
Результат хеджування		Прибуток 3000 доларів відносно курсу 0,8700	Збиток 3000 доларів

Як свідчать дані таблиці 1, отриманий збиток, компенсується прибутком від конвертування євро у банку за кращим курсом, ніж в момент укладання контракту. Тепер, незалежно від коливання курсу євро на валютному рахунку, сума прибутку і збитку буде дорівнюватися нулю.

Зміни балансової вартості об'єкта хеджування (крім хеджування грошових потоків) внаслідок переоцінки або ризику, що хеджується, визнаються іншими доходами або іншими витратами звітного періоду.

На нашу думку, слід звернути увагу і на умови припинення обліку хеджування, зокрема, облік хеджування припиняється, якщо:

- закінчується строк дії інструменту хеджування або цей інструмент було продано чи виконано;
- хеджування більше не відповідає вимогам щодо обліку хеджування.

Порядок обліку хеджування грошових потоків дещо інші. Так, якщо коефіцієнт ефективності хеджування перебуває в межах діапазону 0,8 - 1,25, зміни балансової вартості об'єкта хеджування відображаються з одночасною зміною власного капіталу (в частині переоцінки фінансового інструмента). У частині переоцінки фінансового інструмента збільшення його балансової вартості відображається як дооцінка по кредиту субрахунку „Дооцінка активів”.

У випадку зменшення балансової вартості такого фінансового інструмента субрахунок „Дооцінка активів” дебетується на суму уцінки.

Коли хеджування грошових потоків виявляється неефективним, тобто відповідний коефіцієнт виходить за межі діапазону 0,8 - 1,25, зміни балансової вартості об'єкта хеджування грошових потоків визнаються іншими доходами або іншими витратами.

Підприємство припиняє облік хеджування грошових потоків, якщо:

- строк дії інструмента хеджування минув або цей інструмент хеджування був проданий, ліквідований чи використане право на нього (заміна інструменту хеджування іншим або його переведення в інший інструмент хеджування не вважаються закінченням терміну дії або ліквідацією, якщо такі заміни чи переведення є частиною задокументованої стратегії підприємства щодо хеджування);
- хеджування більше не відповідає критеріям визнання;
- більше не очікується, що відбудеться операція за твердим зобов'язанням або прогнозована операція..

На сьогодні розділ „Хеджування” даного стандарту у вітчизняній практиці залишається незатребуваним, що обумовлено складністю розуміння термінів та механізму хеджування для більшості вітчизняних практиків-обліковців.

Висновки.

1. Суттєвим моментом управління фінансовими ризиками є прийняття заходів щодо їх мінімізації. Одним із таких заходів є операції з їх хеджування.
2. Хеджування для цілей обліку визначається як використання похідних та непохідних фінансових інструментів для компенсації змін в справедливій вартості у часі або у величині грошових потоків від певного активу або пасиву.
3. Облік хеджування дозволений стандартом тільки при умові, що вид ризику можна ідентифікувати, а ефект хеджування чітко

визначити та розрахувати.

4. На практиці виникає цілий ряд факторів, які ускладнюють визначення характеру операцій хеджування для цілей їх обліку. Тому облік операцій з хеджування фінансових ризиків потребує законодавчого удосконалення.

Список використаних джерел

1. Д. М. Розенберг. Бизнес и менеджмент. Терминологический словарь. - М.: ИНФРА-М, 1997.
2. МСФО „Фінансові інструменти: визнання та оцінка”. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000/ Перекл. з англ. за ред. С.Ф. Голова./ - К.:Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2000. – 1272с.
3. Боди Зви, Мертон К.Роберт. Финансы: Пер с англ.. – М.: Издательский дом „Вильямс”, 2003. – 592с.
4. Рэдхэд К., Хьюс С. Управление финансовыми рисками. Пер. С англ.. – М.: ИНФРА-М, 1996. - 288с.